

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาบทบาทผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้นำเสนอเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำความรู้เป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูล และดำเนินการศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระประกอบด้วยหัวข้อที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.2 หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.3 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง
3. นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551
4. การจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
 - 4.1 การบริหารสถานศึกษาเพื่อเอื้อต่อการจัดการศึกษาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
 - 4.2 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนรู้
 - 4.3 การวิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 4.4 การนำแนวคิดในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดการศึกษา
 - 4.5 การดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา
5. บทบาทผู้บริหารในการบริหารจัดการในสถานศึกษา
6. สภาพการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1. ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

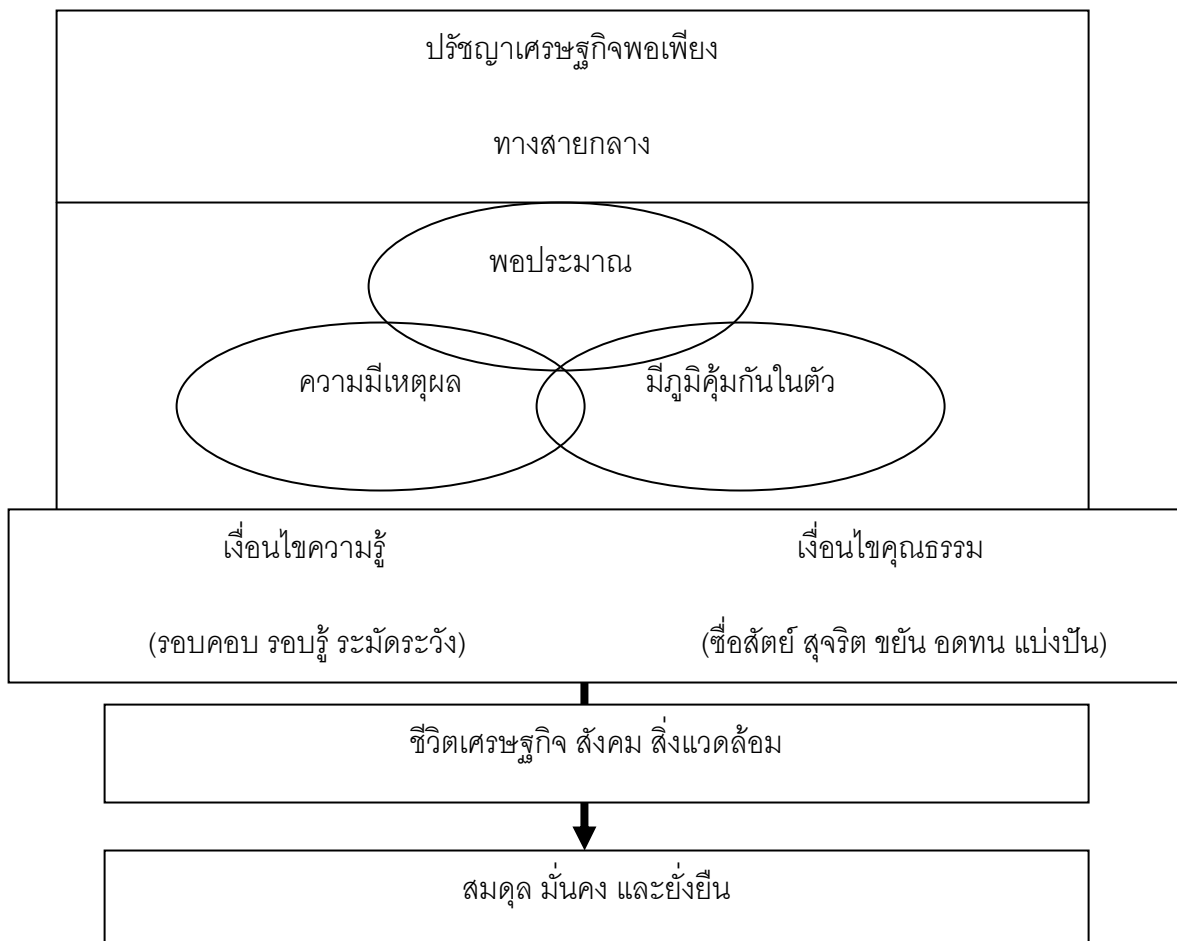
เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต แก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในแบบแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2542, หน้า 7 - 10)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจที่จำเป็นต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2542, หน้า 7 - 10)

2. หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาตัวอยู่บนพื้นฐานของสายกลางและความไม่ประมาท โดยควรคำนึงถึงความพอประมาณ อย่างมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนให้ความรู้ความรอบคอบ และศูนย์การประกอบกรวางแผนการตัดสินใจและการกระทำ

หลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำรัส

ภาพ 1 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

1. การพึ่งตนเองเป็นหลัก
2. การพิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร สมเหตุสมผล
3. การสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสมดุล
4. ความครอบคลุมทั้งทางด้านจิตใจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ

หลักของความพอประมาณ (พอดี) 5 ประการ (จากข้อสรุปของสภาพัฒน์)

1. พอดีด้านจิตใจ → เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม

2. พอดีด้านสังคม → ช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน

3. พอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม → รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาด และรอบคอบและเกิดความยั่งยืนสูงสุด

4. พอดีด้านเทคโนโลยี → รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อความต้องการเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม และพัฒนาจากภูมิปัญญาชาวบ้านก่อน

5. พอดีด้านเศรษฐกิจ → เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่พอกิน สมควรตามอัตตาภาพและฐานะของตน

หลักของความมีเหตุผล

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิต

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพ

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในทางการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางในชีวิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก

5. ปฏิบัติตนในทางที่ดี เล็ก เลิก สิ่งยั่วยุเลสให้หมดสิ้นไป ไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวเอง ทำลายผู้อื่น พยายามเพิ่มพูนรักษาความดีที่มีอยู่ให้คงงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

หลักของการมีภูมิคุ้มกัน

1. มีความรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง

2. มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทนและแบ่งปัน

3. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักในการพิจารณา (ปรียานุช พิบูลสรวุฑ, 2549, หน้า 11)

3.1 กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรเป็นพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

3.2 คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยการเน้นการปฏิบัติตน ทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3.3 คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 ลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

3.3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น ผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3.3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

3.4 เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับความพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่ต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

สรุป เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิม และมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้อยู่รอดจากภัยและวิกฤต สามารถประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ ความพอเพียง ประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวโดยมีเงื่อนไข 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย ด้านความรู้ ได้แก่ ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง และเงื่อนไขด้านคุณธรรม ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และนำมาประยุกต์ใช้ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี

นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรี แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2549 ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงโดยระบบการศึกษาได้กล่าวไว้ในนโยบายด้านสังคม คือ เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้จะขยายโอกาสทางการศึกษาของประชาชนให้กว้างขวางและทั่วถึง เสริมสร้างความ

ตระหนักในคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีชีวิต ประชาธิปไตย พัฒนาคน โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา จัดการศึกษาที่เน้นการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่ สถานศึกษา และท้องถิ่น รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการและสังคมแห่งชาติ, 2542, หน้า 5 - 8)

นายวิจิตร ศรีสอาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้นำนโยบายที่รัฐบาลแถลงต่อ สภานิติแห่งชาติมาทำให้เป็นรูปแบบเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการและสังคมแห่งชาติ, 2542, หน้า 5 - 8) โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการ เพื่อให้มีความชัดเจน สำหรับนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง คือ เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ โดยมุ่งสร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ และเชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันทางการศาสนา สถาบันทางการศึกษา ที่เรียกว่า บวร (บ้าน วัด โรงเรียน)

1. ยุทธศาสตร์ สร้างกระบวนการเรียนรู้ ปลุกฝังจิตสำนึก ค่านิยม คุณธรรม วัฒนธรรม ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิถีชีวิต ประชาธิปไตย และธรรมาภิบาลแก่เยาวชนและประชาชนทุกระดับ โดยเชื่อมโยงความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในสังคม

2. เป้าหมาย ผู้เรียนได้รับการปลุกฝังค่านิยมในการนำคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุป นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะเร่งรัดการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้ โดยมียุทธศาสตร์สร้างกระบวนการเรียนรู้ ปลุกฝัง จิตสำนึก ค่านิยม คุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีเป้าหมายให้ผู้เรียนนำหลักคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้นำนโยบายของรัฐบาลมาแปลงเป็น กลยุทธ์และกิจกรรมสำคัญเพื่อใช้เป็นกรอบนโยบายและแนวทางดำเนินงาน ขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในสถานศึกษา ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการและสังคมแห่งชาติ, 2542, หน้า 5 - 8)

1. กลยุทธ์ระดับองค์กร

1.1 คุณธรรมนำความรู้ นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ

1.2 ขยายโอกาสทางการศึกษาของการศึกษาภาคบังคับ ของประชากรวัยเรียนอย่างกว้างขวางและทั่วถึง

1.3 พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ

1.4 กระจายอำนาจและส่งเสริมความเข้มแข็งสถานศึกษา

1.5 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ภาคเอกชนและท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

2. กลยุทธ์คุณธรรมนำความรู้ นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ

เพื่อให้ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมาภิบาล ความเสมอภาค คุณธรรมตามหลักสุตร และคุณธรรมที่ค้ำจุนโดยคณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียน โดยปี 2551 มีจุดเน้น ดังนี้

2.1 ทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมคุณธรรมนำความรู้ที่นำคุณธรรมที่ค้ำจุนเชื่อมโยงสู่การเรียนการสอนตามกลุ่มสาระต่าง ๆ และสู่วัฒนธรรมองค์กร โดยให้ความสำคัญแก่การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติจริง

2.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมต้นแบบและโรงเรียนวิถีพุทธ ต้นแบบ ที่ผ่านการประเมินตามเกณฑ์เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 30

3. กิจกรรมสำคัญที่เป็นจุดเน้นกลยุทธ์คุณธรรมนำความรู้ นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ ประกอบด้วย

3.1 สถานศึกษาทุกแห่งจัดกิจกรรมคุณธรรมนำความรู้ที่เชื่อมโยงสู่การเรียนการสอนตามกลุ่มสาระต่าง ๆ และสู่วัฒนธรรมองค์กรในระดับต่าง ๆ ทั้งนี้ให้ความสำคัญแก่การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติเป็นพิเศษ

3.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมต้นแบบและโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบที่ผ่านการประเมินตามเกณฑ์เพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 และสนับสนุนให้โรงเรียนต้นแบบเดิมได้พัฒนาต่อยอดและสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับโรงเรียน

3.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสนับสนุนรูปแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบบที่หลากหลายเพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะสนับสนุนกิจกรรมเหล่านี้เป็นพิเศษ

3.3.1 กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด และเนตรนารี โดยให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับความพร้อมของแต่ละสถานศึกษา และเน้นการส่งเสริมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่ผ่านกระบวนการลูกเสือ

3.3.2 จัดค่ายคุณธรรมสำหรับนักเรียนสำหรับนักเรียนเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มที่จะจัดทำโครงการที่เน้นการปฏิบัติจริง

3.3.3 ปลูกฝังคุณธรรมโดยผ่านกิจกรรมดนตรี นาฏศิลป์ และการแสดง

3.3.4 พัฒนาระบบบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผลงานคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่นำไปใช้ประกอบการพิจารณาการคัดเลือกเข้ามาวิทยาลัย

3.4 เสริมความเข้มแข็งให้แก่ระบบดูแลนักเรียนที่ดำเนินการอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษา และขยายไปสู่โรงเรียนขยายโอกาส และพัฒนาระบบส่งเสริมความประพฤตินักเรียนและระบบควบคุมพฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550, หน้า 3 - 7)

3.5 แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542, หน้า 5 - 8)

สรุปได้ว่า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีนโยบายให้ทุกโรงเรียนนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ และให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมต้นแบบและโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบที่มีคุณธรรมผ่านเกณฑ์ให้ได้อย่างน้อยร้อยละ 30 และเสนอแนะแนวปฏิบัติอย่างชัดเจน

การจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การนำนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมาสู่การปฏิบัติในสถานศึกษานั้น มีแนวทางการดำเนินงานมาโดยละเอียด ดังนี้

1. การบริหารสถานศึกษาเพื่อเอื้อต่อการจัดการศึกษาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน รู้จักการใช้ชีวิตที่พอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อมและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ค่านิยมเอกลักษณ์ ความเป็นไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 3) ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะดำเนินการได้ใน 2 ส่วน คือ

1.1 การบริหารสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ

1.2 การจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย

1.2.1 การสอดแทรกสาระเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ในห้องเรียน

1.2.2 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรม พัฒนาผู้เรียนนอกห้องเรียน

การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ครูเป็นบุคลากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังหลักคิดต่าง ๆ ให้แก่เด็ก โดยครูต้องเข้าใจอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ความพอเพียง/ไม่พอเพียงของตนเองและครอบครัวได้ และทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง กระบวนการสร้างความรู้ (Knowledge) คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวการจัดการเรียนรู้

ธนสาร บัลลังก์ปัทมา (2550, ไม่มีเลขหน้า) เสนอแนะให้จัดการเรียนการสอนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยสอดแทรกปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น

2.1 ภาษาไทย สามารถแนวแนวปรัชญามาฝึกเขียนเรียงความ, คัดลายมือพระราชดำรัสเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 คณิตศาสตร์ ฝึกการค้าขาย ฝึกการทำบัญชีรายรับรายจ่ายต่าง ๆ บัญชีต้นทุน กำไร การออมเงิน

2.3 วิทยาศาสตร์ สามารถจัดกิจกรรมเกี่ยวกับความพอเพียงในการใช้ทรัพยากรการสร้างสมดุลของธรรมชาติ

2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การช่วยเหลือชุมชน คุณธรรม 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ การสร้างจิตสำนึกในการรักษาท้องถิ่น

2.5 การงานอาชีพและเทคโนโลยี การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างจิตสำนึกการใช้เทคโนโลยีอย่างประหยัด การประดิษฐ์สิ่งของ ของเล่นจากเศษวัสดุ นำไปจำหน่าย

2.6 ศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ การสร้างสรรค์งานศิลปะจากเศษวัสดุ

2.7 สุขศึกษาและพลศึกษา การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเองด้วยการออกกำลังกาย การเล่นเกมเล่นแบบไทย ๆ

2.8 ภาษาต่างประเทศ การเรียนรู้คำศัพท์เกี่ยวกับความพอเพียง การเขียนเรื่องการกล่าวสุนทรพจน์ (Public Speed) เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)

3. การวิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ทีศนา แชมมณี (2546, หน้า 10 – 14) อธิบายว่า ด้วยพระอัจฉริยภาพขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงแม้ทฤษฎีใหม่จะเป็นทฤษฎีทางเศรษฐกิจและเกษตรกรรมก็ตาม แต่เนื่องด้วยทฤษฎีนี้ได้แฝงไว้ซึ่งแนวคิดที่น่าสนใจ อันเป็นแก่นสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทฤษฎีนี้จึงมีศักยภาพที่น่าจะนำไปประยุกต์ใช้ในศาสตร์ต่าง ๆ ได้อย่างดีในศาสตร์ทางการศึกษานั้น มีแนวคิดหลักที่สำคัญ ๆ อยู่หลายประการ ดังนี้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นทฤษฎีที่มุ่งช่วยเกษตรกรรายย่อยให้สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้ได้ผลพอเพียงที่จะเลี้ยงตนเอง มุ่งช่วยให้เกษตรกรแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตด้วยการพึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบ และมีความสามารถที่จะเลี้ยงตนเองให้อยู่รอดอยู่ดีได้ไม่เป็นภาระหรือก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคม ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลไม่รับผิดชอบต่อตนเองหรือไม่มีความสามารถในการพึ่งตนเองแล้ว ก็จะเดือดร้อนถึงผู้อื่น และเป็นภาระและปัญหาของสังคมต่อไป ดังนั้นการพึ่งตนเอง จึงเป็นการดำรงชีวิตที่เหมาะสม เพราะเป็นชีวิตที่ไม่เบียดเบียนกันและกัน อันเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญประการหนึ่ง

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นอิสระภาพ ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่มุ่งช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรกรรม และความเสียหายของพืชผลอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องพึ่งพิงผู้อื่นและกู้หนี้ยืมสินผู้อื่น ซึ่งนับวันก็มีแต่เพิ่มพูนขึ้น ความเป็นอยู่ในสภาพชีวิตที่ช่วยตนเอง พึ่งพาตนเองไม่ได้ ต้องคอยพึ่งคนอื่นอยู่เสมอ เป็นชีวิตที่ไร้อิสรภาพ เป็นชีวิตที่เป็นทุกข์ การที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ก็เท่ากับเป็นการอยู่อย่างมีอิสรภาพ อยู่อย่างเป็นไท เป็นชีวิตที่มีอิสระ สามารถที่จะอยู่อย่างมีความสุขได้ตามอัธยาศัย

3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ โดยอาศัยหลักวิชาการเข้ามาช่วย เพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิต จึงเห็นได้ว่า การบริหารจัดการ เป็นทักษะที่สำคัญมากในการดำรงชีวิต บุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการในเรื่องใด ๆ ก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในเรื่องนั้น ๆ เช่น นักเรียน นักศึกษา ที่สามารถบริหารจัดการเกี่ยวกับการเรียนของตน สามารถบริหารเวลาในการอ่านหนังสือ ทำการบ้านและภารกิจทั้งหลายได้ดี ก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าผู้ที่ไม่รู้จักการบริหารจัดการที่ดี ทักษะในการบริหารจัดการนี้ ไม่ใช่ทักษะที่เกิดขึ้น

ง่าย ๆ แต่เป็นทักษะที่ต้องอาศัยความสามารถในการคิด การจัดระบบ รวมทั้งการฝึกฝนที่เพียงพอ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่า การศึกษาของไทยยังไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เท่าที่ควร

3.4 แนวคิดเกี่ยวกับการทำงาน การทำงานใด ๆ จะให้ได้ผลตามต้องการนั้น ต้องอาศัยคุณสมบัติหลายประการ เช่น

3.4.1 ความขยัน อดทน ไม่ทำถอย การลงมือทำงานใด ๆ จำเป็นต้องอดทน ไม่ทำถอยและไม่เกียจคร้าน งานจึงจะสำเร็จ ซึ่งในการนำทฤษฎีใหม่ไปใช้มีข้อแนะนำว่า นอกจากจะต้องดูให้เหมาะสมกับปัจจัยและสิ่งแวดล้อมทั้งหลายแล้วผู้ทำยังต้องมีความขยัน ไม่เกียจคร้าน และต้องอดทน ไม่ทำถอยง่าย ๆ จึงจะประสบผลสำเร็จ

3.4.2 ความสามัคคี และการรวมกลุ่ม เป็นคุณสมบัติที่จำเป็น ดังปรากฏในทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 2 ที่ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อดำเนินงานในด้านต่าง ๆ โดยชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิม

3.4.3 ความใฝ่รู้ในการแสวงหาและศึกษาข้อมูลและความรู้ ในการทำการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ ได้มีการระบุว่า ควรมีการศึกษาสภาพเดิม ปรัชญาเจ้าหน้าที่และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่มีความรู้เพื่อที่จะสามารถทำได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อไป มิใช่ลงมือทำโดยขาดความรู้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการแสวงหาและการศึกษาข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สำคัญในการประกอบการงานทั้งหลายให้ได้ผลดี

3.4.4 การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันในการทำการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ เพื่อให้สามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างพอเพียงนั้น มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการเลี้ยงสัตว์ที่เกื้อกูลต่อกัน เช่น เลี้ยงไก่ เป็ด หมู บริเวณขอบสระน้ำหรือบริเวณบ้าน เพื่อใช้มูลเป็นอาหารของปลา และปลาเป็นอาหารของคนและอาจขายเป็นรายได้เสริมด้วยการอยู่ด้วยกันอย่างเกื้อกูลนี้ จึงเกิดประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย ซึ่งแนวคิดนี้ น่าจะเป็นแนวคิดสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์เพราะเป็นแนวคิดที่สามารถช่วยให้โลกเกิดสันติภาพได้

3.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่เป็นไปตามลำดับขั้น คือ เมื่อทำขั้นที่ 1 ได้แล้ว ก็สามารถจะทำขั้นที่ 2 ได้ซึ่งจะทำให้ได้ผลที่มากขึ้นกว่าขั้นที่ 2 ทฤษฎีนี้จึงเป็นทฤษฎีที่เหมาะสมกับธรรมชาติ มนุษย์ซึ่งเป็นผู้มีศักยภาพที่จะพัฒนาขึ้นไปได้เรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด หากบุคคลตระหนักถึงศักยภาพนี้ ก็จะเป็นพลังผลักดันให้ตนเองมีการพัฒนาขึ้นไปเรื่อย ๆ

3.6 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน สังคม และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังจะเห็นได้จาก

ขั้นที่ 2 ของทฤษฎีใหม่ ที่เริ่มให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันพัฒนางานในแต่ละด้าน เช่น ด้านผลผลิต ด้านการตลาด ความเป็นอยู่ สุวีลิตการ การศึกษา เป็นต้น และขั้นที่3 การติดต่อประสานงานเพื่อหาทุนจากธนาคาร บริษัทเอกชนต่าง ๆ มาช่วยกันลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชนตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ แสดงให้เห็นว่า การได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของกลุ่มคน ยิ่งมาก ยิ่งกว้าง ก็จะทำให้ระดับการพัฒนาที่สูง หรืออีกนัยหนึ่ง กล่าวได้ว่า การพัฒนาจะทำได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นกับความมากน้อยของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมชุมชนนั้น

3.7 แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ทฤษฎี การนำทฤษฎีใด ๆ ไปใช้ จำเป็นต้องดูว่ามีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นหรือไม่ ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2538 ณ ศาลาดุสิดาลัย ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า “...การทำตามทฤษฎีใหม่นี้ มิใช่ของง่าย ๆ แล้วแต่ที่ แล้วแต่โอกาส แล้วแต่งบประมาณ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ประชาชนทราบถึงทฤษฎีใหม่อย่างกว้างขวาง และแต่ละคนก็อยากได้ให้ทางราชการอุดหนุนแล้วช่วย แต่มันไม่ใช่สิ่งง่ายนักบางแห่งอุดหนุนแล้วไม่มีน้ำ แม้จะมีฝน น้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะมันรั่ว หรือบางทีก็เป็นทีที่รับน้ำไม่ได้ผลอยู่แล้ว ก็ไม่ควรปรับเปลี่ยนมาทำทฤษฎีใหม่ เพราะไม่จำเป็น ดังนั้นการประยุกต์ใช้ความรู้ใด ๆ มิใช่เพียงเห็นว่าเป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมก็จะลงมือทำ

4. การนำแนวคิดในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดการศึกษา

ทศนา แคมมณี (2546, หน้า 2 - 8)ยังอธิบายต่อว่า แนวคิดทั้ง 7 ประการ เป็นแนวคิดที่แฝงตัวอยู่ในทฤษฎีใหม่ทั้งสิ้น ซึ่งคงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า เป็นแนวคิดที่ไม่สำคัญต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประชาชนชาวไทยแล้ว ซึ่งคงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า เป็นแนวคิดที่ไม่สำคัญต่อการดำรงชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประชาชนชาวไทย แนวคิดเหล่านี้ควรเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนาพลเมืองของประเทศให้มีการดำรงชีวิตที่อยู่รอด อยู่ดี และมีคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดีขึ้น จึงสมควรที่ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาของไทยจะหันมาทบทวนและพิจารณาให้แนวคิดเหล่านี้ในการจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษาของประเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป ประเด็นที่สามารถนำไปใช้ได้มีหลายประเด็น ดังนี้

4.1 การประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและการใช้หลักสูตร

ทฤษฎีใหม่เป็นทฤษฎีที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรวมให้เกิดผลพอเพียงที่จะเลี้ยงตนเอง ให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมกับอัตภาพการจัดการศึกษาจึงหน้าจะทำหน้าที่ในด้านการพัฒนาสติปัญญาของบุคคล ให้สามารถที่จะพึ่งตนเองในการดำรงชีวิตประจำวันและแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้น หลักสูตรจึงควรที่จะ

ประกอบไปด้วยสาระที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันและปัญหาในการดำรงชีวิต โดยมีการบูรณาการความรู้ ทักษะ และเจตคติที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจและมีการพัฒนาในด้านนั้น แต่เนื่องจากกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันในแต่ละแห่ง อาจมีลักษณะแตกต่างกัน ดังนั้น การจัดสาระของหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญตัวอย่างเช่นเด็กที่อยู่ภาคกลางที่มีการทำนามาก ก็ควรเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องข้าว และการทำนาให้มากและลึกซึ้ง เพื่อที่จะได้เรียนรู้ถึงสภาพของปัญหา การแก้ไขปัญหา และการพัฒนาในเรื่องนั้น ๆ ในขณะที่เด็กที่อยู่ติดกับชายทะเลควรเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องการประมง ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันของเด็กคุ้นเคย ดังนั้น หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนี้ จึงควรเป็นหลักสูตรที่ยึดกิจกรรมการดำรงชีวิต การแก้ปัญหาและการพัฒนาตนเองในการดำรงชีวิตควรเริ่มจากใกล้ตัวไปไกลตัว หรือจากระดับแคบไปกว้างโดยมีการจัดสัดส่วนที่เหมาะสม

หลักสูตรในอดีต เคยเป็นหลักสูตรรายวิชา ซึ่งมักจะมุ่งที่เนื้อหาสาระของเรื่องต่าง ๆ ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน การเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ มีลักษณะแยกกับการกระทำ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนจึงไม่สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ต่อมาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จึงได้ปรับเนื้อหาสาระให้มีลักษณะเป็นหน่วยใหญ่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน และบูรณาการความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ต้องการเข้าไป โดยเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถปรับสาระให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตน นับว่าหลักสูตรปัจจุบันมีลักษณะที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากขึ้น หากมีการปรับสาระของหลักสูตร โดยบรรจุกระบวนการพึ่งตนเองเพื่อการพัฒนาเข้าไปในทุกหน่วยการเรียนรู้ตลอดหลักสูตรที่จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาคุณสมบัติที่พึงประสงค์อย่างมั่นคง ทำให้เป็นฐานที่แน่นหนาในการดำรงชีวิตและการเรียนรู้ในขั้นสูง ๆ ขึ้นไป ซึ่งสิ่งนี้อาจจะไม่เกิดขึ้น หากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในหน่วยการเรียนรู้ใดหน่วยการเรียนรู้หนึ่งเท่านั้น

4.2 การประยุกต์ใช้ในด้านจัดการเรียนการสอน

ทฤษฎีใหม่ได้กำหนดการดำเนินโครงการเป็นขั้นตอน 3 ขั้นตอนด้วยกัน ขั้นที่ 1 เป็นการจัดการเรื่องที่ดินและน้ำ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถประกอบอาชีพได้ผลพอเพียงแก่การดำรงชีวิตในระดับประหยัด เมื่อดำเนินการขั้นที่ 1 ได้ผลแล้ว จึงเริ่มดำเนินการ ขั้นที่ 2 ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรได้รับประโยชน์เพิ่มมากขึ้นและพัฒนาต่อไปถึง ขั้นที่ 3 ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น โดยการแสวงหาแหล่งทุนและลงทุนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ในขณะที่ดำเนินการ ไม่ว่าจะอยู่ในขั้นใด สิ่งที่เกษตรกรพึงทำก็คือการปรึกษาผู้รู้ เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสมในการทำเพื่อให้ได้ผลสูงสุด เช่น การขอข้อมูลความรู้และคำแนะนำ จากกรมพัฒนาที่ดิน กรมวิชาการเกษตร กรมชลประทาน

กรมส่งเสริมการเกษตรตลอดจนนายอำเภอ เกษตรอำเภอ เกษตรตำบลและเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการเช่นนี้มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ คือ มีการเรียนรู้จากการลงมือกระทำ และการแสวงหาข้อมูลความรู้มาแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หรือเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น การเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายและเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยตรง เป็นการเรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและการปฏิบัติควบคู่กันไป

เมื่อพิจารณาการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาต่าง ๆ ในอดีตที่ผ่านมา ภาพการสอนโดยทั่วไปคือ ครูมักจะมุ่งให้ข้อมูลข้อความรู้แก่ผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่ การวัดและการประเมินก็เน้นที่การวัดความรู้ความจำ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมุ่งจดจำความรู้เป็นสำคัญเพื่อที่จะได้สอบผ่าน พฤติกรรมการสอนของครูไม่ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการคิดซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนา และได้มีความพยายามในการแก้ปัญหานี้มาโดยตลอด แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จในระดับที่ต้องการ จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ หลักสูตรได้กำหนดให้ครูสอนโดยให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด และเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

การเรียนรู้ตามแนวคิดของทฤษฎีใหม่ที่มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติควบคู่กันไป เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่แท้จริง และสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้จริง แนวการสอนดังกล่าวควรมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

4.2.1 ควรจัดการเรียนการสอนโดยยึดจุดหมายหลัก ซึ่งได้แก่การพึ่งตนเองหรือการพัฒนาเป็นแกนในการสอนตลอดหลักสูตร

4.2.2 ควรจัดการเรียนการสอนให้มีลักษณะที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ที่จำเป็น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดและความเข้าใจในสิ่งที่เรียนอย่างแท้จริง และส่งเสริมการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสภาพการณ์ต่าง ๆ ให้มาก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสามารถและความชำนาญในการใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์

4.2.3 ควรจัดการเรียนการสอนให้การเรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กันไปอย่างสมดุล เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างข้อความรู้กับการปฏิบัติจริง และส่งเสริมการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ให้มาก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสามารถและความชำนาญในการใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์

4.2.4 ควรจัดสภาพแวดล้อม กิจกรรมประจำวัน และวิถีชีวิตของครูและบุคลากรในสถานศึกษาให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนในเรื่องต่าง ๆ ที่ต้องการปลูกฝังให้ผู้เรียน

4.3 การประยุกต์ใช้ในด้าน การวัดผลและประเมินผลการศึกษา

การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนดังกล่าวข้างต้น จะพัฒนาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมมากขึ้นเพียงใด แต่หากระบบการวัดและประเมินผลการศึกษา ยังไม่สามารถปรับให้สอดคล้องกันแล้ว ก็จะเป็นอุปสรรคทำให้การพัฒนานั้นไม่สำเร็จได้หากแนวทางการสอนและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมุ่งเน้นที่การพัฒนาความคิดความเข้าใจ การเรียนรู้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ ในชีวิต รวมทั้งการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น การพึ่งตนเอง การพัฒนาตนเอง การใฝ่รู้ การบริหารจัดการ การทำงานเป็นหมู่คณะ ฯลฯ การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนก็จำเป็นต้องมีเกณฑ์และเครื่องมือที่จะใช้วัดและประเมินผลที่เหมาะสมกับสิ่งที่จะจัดด้วย เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องใหญ่อีกเรื่องหนึ่ง ที่วงการศึกษาคงต้องให้ความสนใจและพยายามพัฒนาให้ทันต่อความต้องการและการเปลี่ยนแปลง

4.4 การประยุกต์ใช้ในด้าน การบริหารจัดการเกี่ยวกับการศึกษา

ในการดำเนินการตามทฤษฎีใหม่นั้นปัญหาใหญ่ข้อหนึ่งซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นคือ การลงทุนที่ค่อนข้างสูงในปัจจุบันต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น การขุดสระน้ำ การตั้งโรงเรียน การทำชลประทาน เป็นต้น พระองค์ทรงเห็นว่าเกษตรกรควรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก คือ จากทางรัฐบาล มูลนิธิ บริษัท ห้างร้านเอกชน และอื่น ๆ ในทางการศึกษาก็ควรเป็นเช่นเดียวกัน สถาบันของรัฐและเอกชนต่าง ๆ ควรจะพิจารณาให้ความช่วยเหลือ และลงทุนในกิจกรรมต่าง ๆ ทางการศึกษาที่จะเป็นประโยชน์ต่อปวงชน ทั้งนี้ควรยึดหลักตามพระราชดำริอันประจักษ์ชัดแล้วว่า ได้อำนวยประโยชน์อย่างมากแก่พสกนิกรโดยส่วนรวม ซึ่งได้แก่ “การลงทุนเพื่อให้มีผลผลิตมากขึ้นข้อหนึ่ง การลงทุนเพื่อให้ไม่ต้องเสียเงินอีกข้อหนึ่ง เป็นสิ่งที่คุ้ม” (พระราชดำรัส พระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540)

5. การดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่ดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำโครงการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาโดยได้มอบหมายให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในสังกัดดำเนินการตามหนังสือ ที่ ศธ 04006/837 ลงวันที่ 23 พฤษภาคม 2549 โดยมีหลักการแสวงหาเหตุผล วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

5.1 หลักการและเหตุผล

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชและแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดยาวนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อน

เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับชาติ ทั้งในการพัฒนาการบริหารประเทศให้ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำ วิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้าง พื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มี สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ตลอดจนดำเนินชีวิตด้วย ความอดทน มีความเพียร มีสติ และความรอบรู้ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลก ภายนอกได้เป็นอย่างดี

เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์สมบัติครบ 60 ปี ในปีพุทธศักราช 2549 กระทรวงศึกษาธิการ มีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในฐานะที่ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา จึงได้นำอภินิหาร พระราชดำรัส เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นหลักปรัชญาในการส่งเสริมให้สถานศึกษาทั่วประเทศ นำไปประยุกต์ใช้กันอย่างเหมาะสมเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคม รวมทั้งปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใน การดำเนินชีวิตของตนให้อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง และมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5.2 วัตถุประสงค์

5.2.1 เพื่อขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษานำไปสู่ให้ สถานศึกษาและบุคลากรด้านการศึกษาระดับต่าง ๆ ทั้งในและนอกระบบ สามารถนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กร บริหารการศึกษา และพัฒนา ผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมของแต่ละเขตพื้นที่ ผู้การดำรงชีวิตของนักเรียน นักศึกษา ตลอดจน ครอบครัวและชุมชน

5.2.2 เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสทรง ครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ในปีพุทธศักราช 2549

5.2.3 เพื่อให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สร้างเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตพอเพียง

5.3 เป้าหมาย

ระยะแรก (พ.ศ. 2549 – 2550)

1. สร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในบุคลากรทางการศึกษาใน ทุกระดับ

2. สร้างความรู้ความเข้าใจและกระแสสนับสนุนเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง

3. สร้างผู้นำสถานศึกษาต้นแบบ เกิดการพัฒนาและสร้างคนที่มีความรู้และ ความเข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ระยะสอง (ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 เป็นต้นไป)

1. การขยายผลสู่สถานศึกษาระดับองค์กรหลัก

2. องค์กรหลักนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในทุกมิติ และขับเคลื่อน สู่หน่วยงาน และสถานศึกษาในสังกัดอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

3. เชิญชวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

4. ส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และตาม ระดับความสำเร็จที่กำหนด ทั้งการมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ ให้เกิดการดำเนินงานที่สอดคล้องกับ เศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทุกระดับอย่างต่อเนื่อง และหลากหลายภายใต้ สถานการณ์ที่แตกต่างกัน

5. การติดตามผลและรายงานผล

6. นำทูลเกล้าฯร่วมเฉลิมฉลองในพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา

7. กำหนดเป็นนโยบายต่อเนื่องสู่การปฏิบัติและยั่งยืน

5.4 ขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการ

5.4.1 การขับเคลื่อนในระดับกระทรวง

1) แต่งตั้งคณะกรรมการ/คณะทำงาน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ องค์กรหลัก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเครือข่ายภาครัฐและเอกชน

2) สร้างพลังเครือข่ายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

2.1) กำหนดแนวทาง ตัวชี้วัดระดับต่าง ๆ และจัดทำคู่มือปฏิบัติ

2.2) ฝึกอบรม สัมมนา สร้างความเข้าใจให้แก่ผู้บริหาร แกนนำ และบุคลากรทางการศึกษาทุกภาค โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

2.3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของสถานศึกษาที่ดำเนินงานประสบผลสำเร็จ

2.4) ประกวดโครงการเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดความตื่นตัวและสร้างการมีส่วนร่วมของนักเรียน นักศึกษา ประชาชน และโรงเรียนทั่วประเทศ ในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในวิถีการดำรงชีวิต

2.5) พัฒนาผู้บริหาร ผู้นำ ผู้ปฏิบัติ โดยกระบวนการบริหารจัดการองค์ความรู้ (KM)

3) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อรูปแบบต่าง ๆ

3.1) จัดทำเว็บไซต์

3.2) จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

3.3) จัดทำซีดีรอม

3.4) จัดแสดงนิทรรศการผลการดำเนินงาน

5.5 การขยายผลสู่สถานศึกษาระดับองค์กรหลัก

5.5.1 องค์กรหลักนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในทุกมิติและขับเคลื่อนสู่หน่วยงาน และสถานศึกษาในสังกัดอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

5.5.2 เชิญชวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

5.5.3 ส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และระดับความสำเร็จที่กำหนด

5.6 แนวทางการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

ตาราง 1 แสดงแนวทางการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

ปัจจัย	ประเด็นหลัก	ตัวอย่างกิจกรรม
1. ด้านเศรษฐกิจ	1. รู้จักใช้จ่ายของตนเอง	- บันทึกบัญชีรายรับและรายจ่าย
	1.1 ใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล	- วิเคราะห์บัญชีรายรับและ
	1.2 ใช้จ่ายอย่างพอประมาณ	รายจ่าย
	1.3 ใช้จ่ายอย่างประหยัด	- แลกเปลี่ยนประสบการณ์
	1.4 ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น	- ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภค เพื่อลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย
	2. รู้จักออมเงิน	- ปลูกพืชผักผสมผสาน
	2.1 เรียนรู้ระบบการฝากเงิน	- ปลูกพืชสมุนไพรไทย
	2.2 เรียนรู้ระบบเงินฝาก	- ผลิตสินค้าจากภูมิปัญญา
	2.3 เรียนรู้ระบบออมเงินกับ สหกรณ์	ท้องถิ่น - จัดฝึกอาชีพในโรงเรียน - จัดอบรมพัฒนาอาชีพในชุมชน
	3. รู้จักสร้างรายได้หรืออาชีพ	- ปลูกพืชผักผสมผสาน
	3.1 สอดคล้องกับความต้องการ	- ปลูกพืชสมุนไพรไทย
	3.2 สอดคล้องกับภูมิสังคม	- ผลิตสินค้าจากภูมิปัญญา
	3.3 สอดคล้องกับภูมิปัญญา ท้องถิ่น	ท้องถิ่น - จัดฝึกอาชีพในโรงเรียน
	3.4 สอดคล้องกับทรัพยากร ท้องถิ่น	- จัดอบรมพัฒนาอาชีพใน ชุมชน
2. ด้านสังคม	4. รู้จักช่วยเหลือสังคมหรือ ชุมชน	- จัดกิจกรรมลด ละ เลิก อบายมุข
	4.1 ปลูกจิตสำนึกสาธารณะ	- จัดกิจกรรมช่วยเหลือ
	4.2 ปลูกฝังความสามัคคี	ผู้ด้อยโอกาส
	4.3 ปลูกฝังความเสียสละ	- จัดค่ายพัฒนาเยาวชน
	4.4 เผยแพร่องค์ความรู้ เศรษฐกิจพอเพียง	- จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภายใน โรงเรียน

ตาราง 1 (ต่อ)

ปัจจัย	ประเด็นหลัก	ตัวอย่างกิจกรรม
3 ด้านสิ่งแวดล้อม	5. สร้างสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ	- เรียนรู้ พื้นฟูแม่น้ำในท้องถิ่น - จัดค่ายอนุรักษ์อุทยาน
	5.1 ปลูกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม	การศึกษา - จัดค่ายอบรมยุวมัคคุเทศก์
	5.2 พื้นฟูแหล่งเสื่อมโทรมในท้องถิ่น	- โครงการชีววิถี - พัฒนาสวนพฤกษศาสตร์
	5.3 พื้นฟูดูแลสถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่น	
4. ด้านวัฒนธรรม	6. สืบสานวัฒนธรรมไทย	- ปลูกฝังมารยาทไทย
	6.1 สร้างจิตสำนึกรักไทยรักบ้านเกิด	- อนุรักษ์ประเพณีพื้นบ้าน - อนุรักษ์อาหารประจำท้องถิ่น
	6.2 พื้นฟูและอนุรักษ์อาหารประจำท้องถิ่น	- อนุรักษ์การใช้ภาษาประจำท้องถิ่น
	6.3 พื้นฟูและอนุรักษ์ดนตรีไทยและเพลงไทย	- อนุรักษ์ถิ่นกำเนิด
5. ด้านศาสนา	6.4 พื้นฟูและอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ	
	7. ส่งเสริมศาสนา	- ฝึกสมาธิก่อนเข้าเรียน
	7.1 ปลูกฝังจิตสำนึกความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	- ถ้อยคำหรืออ่านบทสวดมนต์เป็นประจำ - จัดมูมธรรมะในโรงเรียน

บทบาทผู้บริหารในการบริหารจัดการในสถานศึกษา

วีระวัฒน์ อุทัยรัตน์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการศึกษาโดยนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังต่อไปนี้

1. จัดทำหลักสูตรแบบบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ การจัดทำหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากจะมีการจัดทำเป็นหลักสูตรหลักแล้ว ควรกำหนดให้มีการสอนแทรกในกลุ่มสาระ

วิชาต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อช่วยให้เกิดการบูรณาการ ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในสาขาต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้เรียน ในทุกด้าน

2. จัดทำหลักสูตรให้ต่อเนื่องในทุกระดับการศึกษา การจัดทำหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง ควรจัดทำให้เป็นหลักสูตรต่อเนื่องในทุกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานไปจนถึงการอุดมศึกษา โดยสอดคล้องกับ พัฒนาการในแต่ละช่วงวัย

3. กำหนดกลไกส่งเสริมให้ครูมีแนวคิดและดำเนินชีวิตสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การเรียนการสอนตามหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงอาจไม่ประสบความสำเร็จได้ หากปราศจากครู ผู้สอนที่คุณค่า มีความเข้าใจ ในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน นั้นหมายความว่า นอกจากที่ครูผู้สอนตามหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ยังต้องเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิต ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีกลไกในการพัฒนาครูให้เอื้อต่อการสอน หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน ดังนี้

4. กำหนดหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงในสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตครู สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอน ในสาขาศึกษาศาสตร์ ควรมีวิชาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงรวมอยู่ด้วย เพื่อวางแนวคิดและวิธีการสอน ของครูผู้สอนให้สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก่อนไปประกอบอาชีพครู

5. พัฒนาแนวทางดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงของครู โดยมุ่งเน้นให้ครูหันมาดำเนินชีวิตตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถเป็นแบบอย่างให้ผู้เรียนไปพร้อมกับการถ่ายทอดความรู้ตามหลักสูตร โดยส่งเสริมให้ครูหันมาดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีการส่งเสริมครูต้นแบบที่ดำเนิน ชีวิตตามแนวทางนี้ให้เป็นที่รู้จัก โดยการไม่ก่อกวนนี้สิน ไม่ใช่จ่ายเงินตัว มีการออมทรัพย์ รวมถึงการ ส่งเสริมการทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ โดยไม่กระทบต่อการปฏิบัติภารกิจครู เป็นต้น

6. สร้างเครือข่ายและใช้ประโยชน์ การสร้างเครือข่ายเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียน การสอนตามหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษาได้ เนื่องจากการสร้างเครือข่ายเป็นการดำเนินงาน ที่อาศัยการมีส่วนร่วม ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนทรัพยากร องค์ความรู้ระหว่างกัน เพื่อให้เกิด ประโยชน์กับทุกฝ่าย ซึ่งในความเป็นจริง สถานศึกษาแต่ละแห่งมีความจำกัดและความแตกต่างด้าน ทรัพยากร ดังนั้น จึงควรเปิดโอกาสให้มีการระดมและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างสถานศึกษาและ องค์กรในพื้นที่นั้น เช่น

7. สร้างเครือข่ายระหว่างสถานศึกษาด้วยตนเอง การสร้างเครือข่ายช่วยระหว่างสถานศึกษา ทำได้โดยการเชื่อมโยงระหว่าง ผู้บริหาร ครู ในสถานศึกษาแต่ละแห่ง เช่น การจัดตั้งเป็นเครือข่าย ครูผู้สอนหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง เครือข่ายผู้บริหารโรงเรียนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เพื่อร่วมวางแผน แลกเปลี่ยนทรัพยากร องค์ความรู้ อันจะช่วยลดความจำกัดด้านทรัพยากรได้ โดยอาจให้เขตพื้นที่การศึกษาเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการในเรื่องนี้ร่วมด้วย

8. สร้างเครือข่ายระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เครือข่ายส่วนนี้ช่วยในการนำองค์ความรู้ท้องถิ่น เข้ามาใช้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา เพื่อนำผู้เรียนเข้าสู่การเรียนรู้จากวิถีการดำเนินชีวิตและสถานที่จริงภายในชุมชน และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ในทางปฏิบัติ โดยสถานศึกษาจะต้องมีการสร้างเครือข่ายร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น แกนนำเกษตรกรในชุมชน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ศูนย์พัฒนาอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ โดยประสานงาน และมีการจัดกิจกรรม สม่่าเสมอและต่อเนื่อง กำหนดกลไกกระตุ้นให้เกิดความต่อเนื่อง การสนับสนุนการเรียนการสอนตามหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องมีกลไกที่สามารถกระตุ้นให้สถาบันการศึกษามีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและ มีคุณภาพ ดังนี้

8.1 จัดระบบการประเมินผล เป็นกลไกที่ควบคุมและผลักดันให้สถานศึกษาพัฒนาการเรียน การสอนตามหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นจริงตามกรอบที่กำหนด โดยให้สำนักงานรับรอง มาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ทำหน้าที่ในการพัฒนาระบบการประเมินผลตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเฉพาะเจาะจง ทั้งด้านการสอน สื่อการสอน ครูผู้สอน การเรียนรู้ ของผู้เรียน ฯลฯ

8.2 จูงใจด้วยรางวัล เป็นกลไกกระตุ้นในอีกรูปแบบที่เสริมแรงให้สถานศึกษามีการจัดการเรียน การสอนตามแนวหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การจัดประกวดโรงเรียนตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง โดยมี เงื่อนไขว่าสถาบันการศึกษาต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ และสามารถส่งผลต่อชุมชน ให้หันมาดำเนินชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงด้วย เป็นต้น

ทั้งนี้การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำการจัดการศึกษาเพื่อสนองนโยบายของกระทรวง การศึกษาขั้นพื้นฐานและนโยบายของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งมีการดำเนินการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการบูรณาการความรู้ทั้งแก่นุคลากรในสถานศึกษาและแนวทางการคิดต่อการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีการนำหลักกระบวนการ PDCA ของ Demming มาใช้ในการบริหาร ประกอบด้วยการวางแผนการปฏิบัติ ด้านการจัดทำหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน โดยการบูรณาการความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มสาระการเรียนรู้

การนำผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และพัฒนาบุคลากรให้มีความตระหนัก และส่งเสริมให้บุคลากรได้พัฒนาตนเอง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันได้ และผู้บริหารต้องเป็นผู้นำ ในการเปลี่ยนแปลง และเข้าใจพื้นฐานของการจัดการศึกษาที่สามารถสนองนโยบายระดับสูงให้เกิดผลเชิงประจักษ์และเป็นต้นแบบในการนำความรู้ เทคนิคใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา

สภาพการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 มีจำนวนโรงเรียนแกนนำที่จัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 13 เครือข่าย 39 โรงเรียน ซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 ได้วางแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติโดยตระหนักถึงความสำคัญในการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติทั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา เพื่อนำไปสู่แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักวิชาการและคุณธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิตมาตั้งแต่ปี 2550 แต่ก็ยังปรากฏรูปแบบการพัฒนาและวิถีชีวิตที่พอเพียงเป็นรูปธรรมไม่ชัดเจน บุคลากรยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิตตนเอง ความพร้อมเพียงกันพัฒนาองค์กรสู่ความพอเพียง ดังนั้นการถ่ายทอดสู่การปฏิบัติให้แก่ผู้เรียน จึงเป็นไปได้ยาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 จึงดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่วัฒนธรรมความสมดุลขององค์กร ทั้งผู้เรียน และผู้บริหาร เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างสมดุลใน 4 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อย่างยั่งยืนต่อไป

วิสัยทัศน์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 และสถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลสู่การดำเนินชีวิตรตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของผู้เรียน ครู ผู้บริหาร และบุคลากรในหน่วยงานทางการศึกษา อย่างยั่งยืน

พันธกิจ

1. พัฒนาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 และสถานศึกษาให้เป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็ง ในการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. พัฒนาครู ผู้บริหาร และบุคลากรในหน่วยงานทางการศึกษา ให้มีความรู้ ความเข้าใจ
น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ

3. พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับ
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. พัฒนาผู้เรียนให้ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 และสถานศึกษาให้เป็นองค์กรที่
มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. เพื่อให้ครู ผู้บริหาร และบุคลากรในหน่วยงานทางการศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจ
น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิต

3. เพื่อให้สถานศึกษาจัดกระบวนการเรียนการสอน และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่
สอดคล้องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. เพื่อให้ผู้เรียนดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เป้าหมาย

1. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต3 และสถานศึกษาทุกแห่งในสังกัดเป็น
องค์กรที่เข้มแข็งในการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. สถานศึกษาทุกแห่งในสังกัดพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน กิจกรรม
พัฒนาผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์และแนวทางการขับเคลื่อน

ยุทธศาสตร์ที่ 1

พัฒนาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 และสถานศึกษาในองค์กรที่มีความ
เข้มแข็งในการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์ที่ 2

พัฒนาผู้บริหาร และบุคลากรในหน่วยงานทางการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ น้อมนำ
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ

ยุทธศาสตร์ที่ 3

พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กระบวนการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรม
พัฒนาผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ยุทธศาสตร์ที่ 4

พัฒนาเครือข่ายและการขยายผล

ยุทธศาสตร์ที่ 5

การติดตาม ประเมินผล และประชาสัมพันธ์

(สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3, 2552, หน้า 1 - 7)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยยึดนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศพอสรุปได้ดังนี้

มลิสา เนตรสว่าง และคณะ (2551) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาการบริหารงานโครงการเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 3 พบว่า การบริหารงานโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ตามความคิดเห็นของครู จำแนกตามช่วงชั้นที่สอนและประสบการณ์ในการสอน ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างกัน

สุรางค์ลักษณ์ โรจน์พานิช (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับสถานสงเคราะห์ กรณีศึกษา: สถานสงเคราะห์เด็กและเยาวชนบ้านเบธานี อำเภอรังษะพุง จังหวัดเลย พบว่า การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้กับทุกเพศทุกวัยและระดับการศึกษา แต่พบว่ามีข้อจำกัดอยู่บ้างในส่วนของการจัดวิธีการในการนำไปใช้ เช่น กิจกรรมหรือโครงการบางอย่างไม่ใช่ว่าได้เหมือนกัน หากยึดกิจกรรมหรือโครงการเป็นตัวชี้วัดการนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ก็ควรคำนึงถึงอุปสรรคด้านเวลาและความเหมาะสมของช่วงวัยด้วย

กิริติวัฒน์ อัครเส (2543 : 42,71) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนบ้านห้วยชัน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น โดยทำการศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครูอาจารย์ นักเรียน และกรรมการโรงเรียน จำนวน 30 คน ผลการวิจัยมีดังนี้

1) สภาพการดำเนินงานตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนบ้านห้วยชันมีโครงการการเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยโครงการใหญ่ ๆ 3 โครงการ คือ 1) โครงการกิจกรรมสหกรณ์แบบครบวงจร โครงการนี้จะแหล่งเงินทุนให้โครงการเกษตรพอเพียงกุ่ม

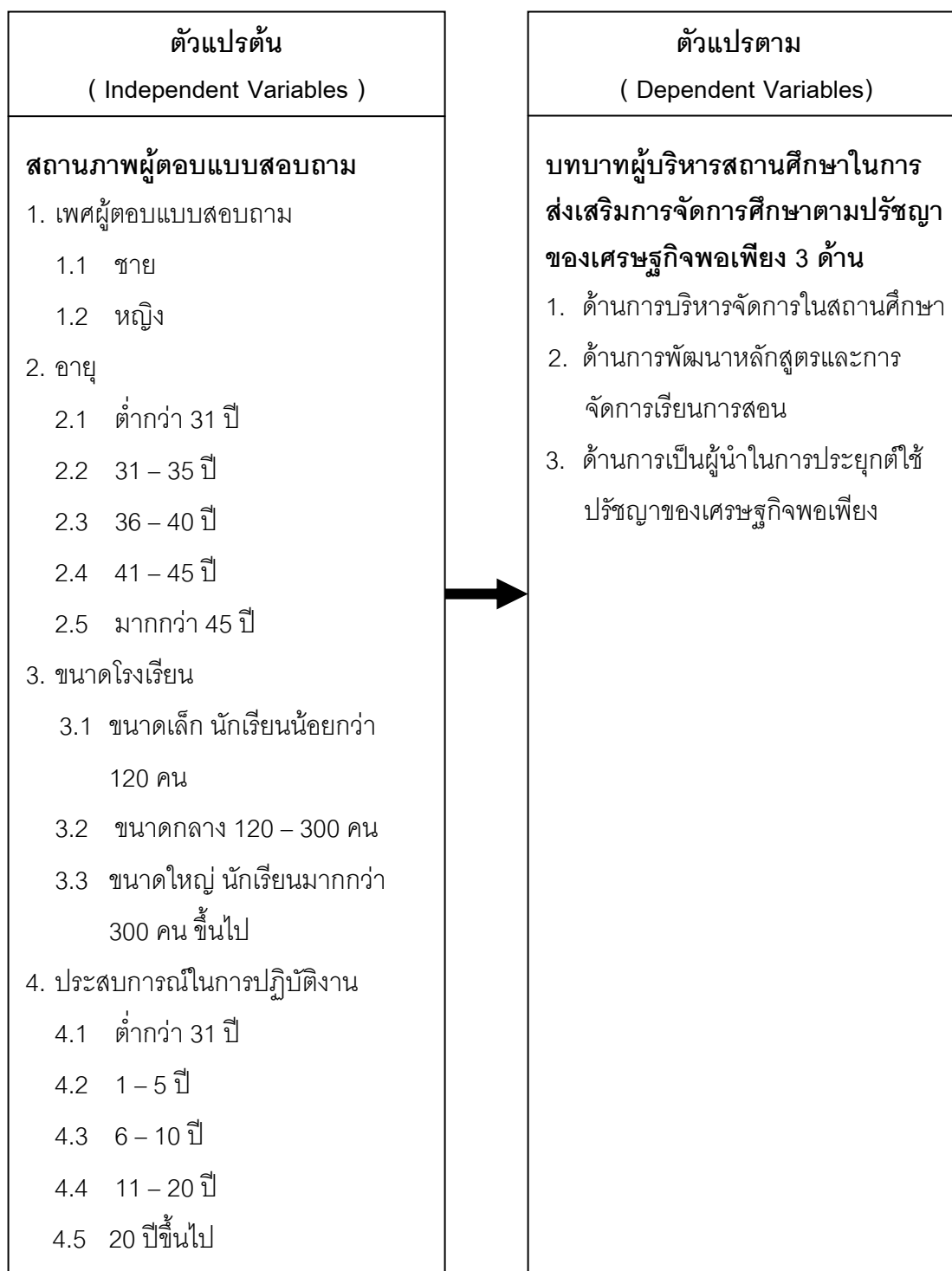
คือ ทำการเกษตรนำผลผลิตทางการเกษตรสนับสนุนโครงการอาหารกลางวัน และจำหน่ายเป็นรายได้ ผลการดำเนินการปีที่ผ่านมาได้ทำไร 2) โครงการเกษตรพอเพียง ประกอบด้วยโครงการย่อย 8 โครงการ 3) โครงการอาหารกลางวันเต็มรูป โรงเรียนบ้านห้วยชันสามารถจัดอาหารกลางวันให้นักเรียนทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันครบตลอดปี

2) ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนบ้านห้วยชัน ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ คือ สภาพทางภูมิศาสตร์ของโรงเรียนอยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรและมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรได้ตลอดปี ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มุ่งมั่นในการทำงานขยันขันแข็ง เอาใจใส่งานในหน้าที่ และเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ครูทุกคนในโรงเรียนเอาใจใส่งานในหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมาย และสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ นักเรียนมีความรับผิดชอบงานในหน้าที่ของตนเอง กรรมการโรงเรียนให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการพัฒนาโรงเรียน และในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน และประการสำคัญโรงเรียนบ้านห้วยชันได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานราชการและหน่วยงานภาคเอกชน ทั้งทางด้านวิชาการและเงินทุน

บุญร่วม คิดการ (2542) ได้วิจัยเรื่อง การปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามทัศนของครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม โดยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติคุณธรรมทั้ง 3 ด้าน คือคุณธรรมในการครองตน คุณธรรมในการครองคน และคุณธรรมในการครองงานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ตามทัศนะของครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ผลการวิจัยพบว่า

- 1) ระดับการปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม โดยส่วนรวมและเป็นรายด้าน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
- 2) ระดับการปฏิบัติตนตามคุณธรรมโดยส่วนรวมและเป็นรายด้านของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารในโรงเรียนขนาดเล็กมีระดับการปฏิบัติมากกว่าผู้บริหารในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ และผู้บริหารในโรงเรียนขนาดกลางมีระดับการปฏิบัติงานมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่

กรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้า

ภาพ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้า